

Mısır'ın fethinde Amr b. Âs'ın yanında yer alan Benî Ak, Sıffin Savaşı'nda Muâviye'yi desteklemiş ve Hz. Ali'nin meşhur kumandanı Mâlik el-Eşter'e karşı savaşmışlardır. 64 (683) yılında meydana gelen Harre Savaşı'nda ve Haccâc'ın Abdullah b. Zübeyr'i muhasarasında (73/692) Emevîler'in safında yer almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ezrâkî, *Aḥbârü Mekke* (Melhas), I, 182; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 13; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 318, 320-321; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284 — Beyrut 1399/1979, II, 299; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 332; *Tâcû'l-ârus*, "ḥbş" ve "akk" md.leri; Cevad Ali, *el-Mufaşşal*, I, 390-391; Kehlâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-Ârab*, Beyrut 1402/1982, II, 802; Reckendorf, "Akk", *IA*, 249-250; W. Cas- kel, "Akk", *EI*² (İng.), I, 340-341.

A. LÜTFİ KAZANCI

AK ALEM

(bk. ALEM).

AK ORDA HANLIĞI

(bk. ALTIN ORDA HANLIĞI).

AKA

(bk. AĞA).

AKA GÜNDÜZ

(1885-1958)

Türk romancısı, gazeteci ve şair.

Asıl adı Hüseyin Avni'dir. İlk yazılarında Enis Avni, daha sonra da Aka Gündüz adını kullandı ve bu sonuncu isimle tanındı. Rumeli'de Alasonya kasabasında doğdu. İlk tahsilini Serez ve Selânik'te yaptı; Selânik Rüşdiyesi'nden sonra Eğrikapı Sırp Rüşdiyesi'ne devam etti. Okumasını istemeyen üvey annesinden kaçıp İstanbul'a geldi ve sırasıyla Galatasaray, Edirne ve Kuleli askerî idâdilerinde okudu. Harbiye'nin ikinci sınıfında iken siyasete karıştığı için hastalığı da bahane edilerek okuldan ihraç edildi ve tekrar Selânik'e döndü. Daha sonra Paris'e gitti; orada Collège de France, Paris Güzel Sanatlar Okulu ve Hukuk Fakültesi'nde iki buçuk yıl çeşitli derslere devam ettikten sonra İstanbul'a döndü. Hariciye gümrüğünde bir memuriyete tayin edildi. Bu vazifede çok kalmadan Selânik'te ikamete mec-

bur olarak sürgün edildi. 31 Mart Vak'a-sı sırasında Hareket Ordusu ile birlikte İstanbul'a geldi (1909). Adana'daki Ermeni ayaklanması üzerine oraya vali tayin edilen Bahriye nâzırı Büyük Cemal Paşa'nın maiyetinde, on dört ay Adana vilâyet meclisi başkâtipliğinde bulundu. Bu sırada *Adana Vilâyet Gazetesi*'nde birçok yazısı çıktı. İstanbul'a döndükten sonra matbuat hayatına atıldı. İstanbul'un işgali üzerine İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü. Sürgün dönüşü Ankara'ya giderek Millî Mücadele'ye kalemle katıldı ve Paşa Kâzım ile *Anadoluda Peyâm-ı Şabah* (1920) gazetesini çıkararak İstanbul'da Millî Mücadele aleyhinde yazılar neşreden *Peyâm-ı Sabah*'a karşı çıktı ve muhaliflerin sindirilmesinde rol oynadı. Cumhuriyet'ten sonra Millî Mücadele'yi yücelten ve Cumhuriyet'in resmî prensiplerini yaymaya çalışan eserlerini yayımladı. 1932-1946 yılları arasında Ankara milletvekiliği yaptı. 6 Kasım 1958'de öldü.

Edebiyat dünyasına oldukça genç sayılabilecek bir çağda, on altı yaşında, Edebiyat-ı Cedîde şairleri tarzında manzumeler yazmakla giren Aka Gündüz, Enis Safvet, Avni, Muallim ve Serkenkebîn takma adlarıyla edebî ve mizahî birçok şiir ve yazı kaleme almıştır. 1901 Martında *Mecmûa-i Edebiyye*'de (1315-1318) çıkan bir şiirle yayın dünyasına ayak basmış, daha sonra Selânik'te yayımlanan *Çocuk Bahçesi* (1903) ve *Genç Kalemler* (1911) dergilerinde yer alan yazılarıyla edebiyat çalışmalarını sürdürmüş ve kısa sürede tanınmıştır. Selânik'te haftalık *Kadın* gazetesini yayımlamış (1908) ve burada Seniha Hikmet adıyla yazdığı şiir ve makaleler ilgi uyandırmıştır. *Karagöz* (1908) gazetesinin başmuharrirliğini yapmış, Ubeydullah Efendi ile birlikte *Hak Yolu* adlı bir akşam gazetesi de çıkarmıştır (1910). Daha sonra İstanbul'da Ercümen Ekrem (Talu) ile beraber mizahî *Alay* dergisini yayımlamıştır (1920). *Sabah* (1889), *Zaman* (1909), *Hizmet* (1925), *Âhenk* (1928), *Tercüman* (1887-1917), *Tanin* (1324-1341), *İleri* (1334-1340), *Hâkimiyet-i Milliye* (1336-1928) gibi birçok gazetelerde yayımlanan şiir, hikâye, roman ve makaleleriyle gazetecilik ve yazarlığı sürdürmüştür.

Asıl şöhretini millî edebiyat cereyanına katıldıktan sonra kazanan Aka Gündüz, 1923'ten önce yayımladığı eserlerinde, daha çok, Türklük duygusuyla Rumeli'de düşman elinde kalan Türk

Aka Gündüz

toprakları karşısında duyduğu ıstırapı, bir avuç Türk'ün bu topraklarda verdiği kahramanca mücadeleyi dile getirmiştir. Cumhuriyet'ten sonra neşrettiği eserlerinin büyük bir kısmı ise doğrudan doğruya tezli roman niteliğinde olup ele aldığı zaman dilimi, imparatorluktan millî devlete geçiş dönemidir. Romanlarında kadın ve çocuk terbiyesi, suça ve fuhşa sürüklenmenin sosyal-psikolojik sebepleri, bâtıl inançların kötü etkileri, savaşın doğurduğu ekonomik ve ahlâkî çöküş, inkılâplardan sonra ortaya çıkan yeni ve yerli hayat tarzının müdafaası ön planda bulunmaktadır. Devrinde geniş bir okuyucu kitlesi tarafından tutulmuş ve eserleri okunmuş bir yazar olan Aka Gündüz'ün şiir, hikâye, piyes, roman, mizahî hikâye, fıkra ve çocuk hikâyesi türlerinde yetmişe yakın eseri yayımlanmıştır. Şiirlerinden bazıları bes-telenmiş ve sevilen şarkılar arasında yer almıştır.

Eserleri. Çoğu devrin gazete ve mecmualarında tefrika edilen ve bir kısmı bu halde kalan eserlerinden kitap halinde basılan başlıcaları şunlardır: *Şiir ve Piyesleri: Bozgun* (şiir, İstanbul 1334); *Muhterem Katil* (piyes, İstanbul 1330); *Yarım Türkler* (piyes, İstanbul 1919); *Be-yaz Kahraman* (piyes, Ankara 1932); *Yarım Osman* (piyes, Ankara 1933); *Mavi Yıldırım* (piyes, Ankara 1933). *Hikâye ve Romanları: Türk Kalbi* (İstanbul 1327); *Türkün Kitabı* (İstanbul 1329); *Kurba-ğacık* (İstanbul 1335); *Bu Toprağın Kız-ları* (Ankara 1927); *Hayattan Hikâyeler* (İstanbul 1928); *Dikmen Yıldızı* (İstanbul 1928); *Odun Kokusu* (İstanbul 1928, eser daha sonra *Odun Kokusundaki Hic-ran* adıyla yeniden basılmıştır, İstanbul 1938); *Tank-Tango* (İstanbul 1928); *İki Süngü Arasında* (İstanbul 1929); *Yaldız* (İstanbul 1930); *Çapkın Kız* (İstanbul 1930); *Aysel* (İstanbul 1932); *Ben Öldür-medim* (İstanbul 1933); *Onların Romanı*

(İstanbul 1933); *Kokain* (İstanbul 1933); *Üvey Ana* (Ankara 1933); *Üç Kızın Hikâyesi* (İstanbul 1933); *Aşkın Temizi* (İstanbul 1937); *Çapraz Delikanlı* (İstanbul 1938); *Zekeriya Sofrası* (İstanbul 1938); *Mezar Kazıcıları* (İstanbul 1939); *Giderayak* (İstanbul 1939); *Yayla Kızı* (İstanbul 1940); *Türk Duygusu* (mensure/ kısa yazı, Ankara 1941); *Bebek* (İstanbul 1941); *Bir Şöförün Gizli Defteri* (İstanbul 1943); *Sansaros* (İstanbul 1945); *Eğer Aşk* (İstanbul 1946); *Bir Kızın Masalı* (İstanbul 1954). **Çocuk Kitapları:** *Gazi'nin Gizli Ordusu* (İstanbul 1930); *Demirelin Hikâyeleri* (İstanbul 1930); *Meçhul Asker* (İstanbul 1930); *Köy Muallimi* (piyes, Ankara 1932); *Yılmazların İkizleri* (piyes, Ankara 1932).

Bunlardan *İki Süngü Arasında* ve *Bir Şöförün Gizli Defteri* adlı eserleri filme alınmıştır. Eserlerinin geniş bir listesini Ferit Ragıp Tuncor, *Yeni Defne*'de (s. 8-9) ve Abide Doğan, *Aka Gündüz* adlı eserinde (s. 184-187) vermişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA:

S. Nüzhet Ergun, *Aka Gündüz, Hayatı, Eserleri*, İstanbul 1937; a.m.f., *Türk Şairleri*, I, 387-394; Murat Uraz, *Akagündüz-Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*, İstanbul 1938; İsmail Habib [Sevük], *Tanzimat'tan Beri Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1943, s. 484; Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz*, İstanbul 1959; Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 850; Akyüz, *Modern Türk Edebiyatı*, s. 171, 174, 182-183, 233; Abide Doğan, *Aka Gündüz*, Ankara 1989; Ferit Ragıp Tuncor, "Aka Gündüz (Enis Avni) 1885-1958", *Yeni Defne*, II/20, İstanbul 1983, s. 3-9; "Aka Gündüz", *TDEA*, I, 83-84.

SEMA UĞURCAN

AKABE

(القبّة)

Allah'a giden yolda
sâlikin önüne çıkan
aşılması güç engelleri ifade etmek için
kullanılan bir tasavvuf terimi.

Sözlükte "sarp yol, dağdaki aşılması zor dik geçit" anlamına gelen *akabe*, Kur'an-ı Kerim'de mecazi olarak köle âzat etmek, bir yetim veya yoksulu doyurmak; mümin, sabırlı ve haktan yana kimselerden olmak gibi faziletler için kullanılmıştır (bk. el-Beled 90/11-14). Kur'an insanı, kendisine birçok nimetler verilmiş olmasına rağmen, neticesi hayır olan bu sarp ve dik yokuşu tırmanarak faziletler kazanma çabasını göstermediği için kinamıştır.

Mutasavvıflar Kur'an'da geçen *akabe* kelimesini, "maksada ulaşmak için aşılmaması, yok edilmesi gereken tabii engeller ve nefsanî bağlar" olarak yorumlamışlardır. İbrâhim b. Edhem, bir kimsenin sâlih kişiler derecesine çıkabilmesi için refah, izzet, rahatlık, uyku, zenginlik, tamah kapılarını kapatıp sıkıntı, zillet, cehd, uykusuzluk, fakirlik, ölüme hazırlık kapılarını açmaktan ibaret olan "altı akabe"yi aşması gerektiğini söyler. İbnü'l-Arabî'ye göre sûfi ile muradı olan hak arasında sarp ve dik bir yokuş vardır. O, tabiat itibarıyla bu yokuşun alt tarafındadır. Zirveye çıkmak için bu dik yokuşun aşılması gerekir. Tepe noktasına çıkılıp öte tarafına bakılınca artık bir daha geri dönülemez; çünkü dönüşmesi imkânsız bir noktaya ulaşılmıştır. Sûfilerin, "Dönen yoldan döner, eren dönmez" sözü bu makam için söylenmiştir. Bu tepe noktası "işrâf" ve "rttlâ" makamıdır.

Halvetiyye tarikatında nefsin emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziyye, marziyye ve kâmile sıfatları onun akabeleri kabul edilir. Bu yedi akabe lâilâhe illallah, Allah, hû, hak, hay, kayyûm, kakhâr zikriyle aşılar ve her akabe safhasında bir nur tecelli eder. Bu nurlar sırasıyla şöyledir: Mavi, sarı, kırmızı, siyah, yeşil, beyaz ve renksiz.

"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz" (el-Fâtiha 1/5) âyetinde, "Yalnız sana ibadet ederiz" şeriat "Yalnız senden yardım dileriz" hakikate işaret eder. Şeriat, "faydalı ilim" ve "ihlâslı amel" akabeleri geçilerek ulaşılır. "Yalnız sana ibadet ederiz"deki akabeleri geçmek için, çocuğu sütten keser gibi organları şeriatı aykırı işlerden, nefsi kötü alışkanlıklardan, sırrı tabiatın bulanıklığından, akli vehim ve hayalden, ruhu mâsivâdan arındırmak gerekir. Hakikate ise yedi akabe geçilerek ulaşılır: Birinci akabeden ihlâslı niyet, ikincisinden hikmet, üçüncüsünden ledünnî bilgiler, dördüncüsünden melekküttaki münâcâtlar, beşincisinden kurbîyet makamındaki nurlar, altıncısından sevgi halindeki müşahedenin ışıkları görünür. Yedinci akabeyi aşanlar kutsiyet gülistanına konarlar. Burası fenâ ve mahv makamıdır. Bazı kaynaklarda ilim, tövbe, alâik (dünya, nefis, şeytan), avâız (rızk, tehlike, kazâ, musibet), bâis (havf-recâ), kâdih (ucb-riya), hamd ve şükürden ibaret yedi akabeden söz edilir.

Akabeler, Gazzâlî'nin *Risâletü'l-ı-tayr*'ından sonra Attâr'ın *Manîku'l-ı-tayr*'ında

oldukça geniş ve edebî bir üslûpla işlenmiştir. Ancak Attâr *akabe* yerine *vâdi* terimini kullanmıştır. Ona göre Allah'a vâsıl olmak, ancak son derece zor ve tehlikeli olan aşk, mârifet, istiğnâ, tevhid, hayret, fakr ve fenâ vadileri aşıldıktan sonra mümkündür. Sâlikin sadece Allah'ı görmesi ve mâsivâyı görmemesi makamına *cem*' adı verilir. Bu hal den sonra *fark-ı sâni* denilen ve yaratıcıyı yaratıcı, yaratılmışı da yaratılmış olarak görme ve ikisini birbirinden ayırma hali gelir. En değerli ve en yüce hal budur. Ancak fark-ı sâniye ulaşmaya genellikle *cem*' hali engel olduğundan buna *akabetü'l-cem*' denilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

Sülemî, *Tabakât*, s. 38; Gazzâlî, *Risâletü'l-tayr* (*Mecmû'âtü'r-resâ'il* içinde), Beyrut 1406/1986, s. 47-53; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, IV, 107-108; Attâr, *Manîku'l-ı-tayr* (nşr. Cevad Şekür), Tahran 1962; Gümüşhânevi, *Câmi'u'l-uşûl*, İstanbul 1276, s. 76; Sâdık Vîcdânî, *Tomar-Halvetiyye*, s. 35; Abdülmün'im el-Hifnî, *Mu'cemü'l-muşallahâtü's-sûfiyye*, Beyrut 1400/1980, s. 185.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

AKABE

(القبّة)

Ürdün Hâşimî Krallığı'nın
Kızıldeniz kıyısında bulunan
önemli bir liman şehri.

Akabe körfezinin kuzeydoğu köşesinde bulunan ve önceleri Eyle (Elath) adıyla anılan Akabe, Ürdün'ün denize açılan tek limanıdır. Şehir, Maan ile doğudaki Vâdihismâ'dan gelen yolların Vâdîsm

